

Zbigniew Dokurno

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

FENOMEN WZROSTU GOSPODARCZEGO W WARUNKACH GLOBALIZACJI W KONTEKŚCIE WYBRANYCH WSPÓŁCZESNYCH TEORII EKONOMICZNYCH

Streszczenie: Proces globalizacji w warunkach uwolnienia zasobów czynników produkcji ciągle postępuje, pociągając za sobą istotne przekształcenia strukturalne, często nieodwracalne. Pytanie o przyszłość i ostateczny cel tego procesu pozostaje ciągle otwarte. Dialog w tej kwestii opiera się na argumentacji odnoszącej się do zwiększenia bezpieczeństwa ogólnoświatowego, oraz materialnego dobrobytu. Stanowisko krytyczne zwraca uwagę na zanik kulturowej różnorodności, rosnące rozwarstwienie dochodów oraz szereg kosztów zewnętrznych, których kumulacja może ostatecznie doprowadzić do naruszenia bezpieczeństwa światowego. W artykule przedstawiono różne aspekty wzrostu gospodarczego w procesie globalizacji, podkreślając jego fenomenologiczny charakter w zależności od teoretycznego kontekstu.

Słowa kluczowe: wzrost gospodarczy, globalizacja, internacjonalizacja, teoria neoczynnikowa, teoria modernizacji.

1. Wstęp

Globalizacja jest stale postępującym procesem wynikającym z kulturowego, politycznego oraz gospodarczego uwolnienia zasobów czynników produkcji w szerokim tego słowa znaczeniu. Globalizacja implikuje wzrost rozmiarów rynku, intensyfikację podziału pracy oraz korzyści wynikające z wymiany, zarówno te bezpośrednie, jak i pośrednie, mające charakter efektów zewnętrznych. Czynniki te sprawiają, iż gospodarka globalna oraz regionalne systemy ekonomiczne mogą ciągle podążać wzdłuż trajektorii wzrostu gospodarczego. Stabilność tych ścieżek bywa istotnie zakłócana, a nawet niekiedy staje pod znakiem zapytania, zwłaszcza w perspektywie długiego okresu. Wszystko to sprawia, iż wzrost gospodarczy staje się swoistym fenomenem, uwarunkowanym splotem rozmaicie powiązanych czynników. W efekcie nasuwa się pytanie o nowe źródła wzrostu gospodarczego w warunkach globalizacji. Pozytywna odpowiedź na tak sformułowane pytanie badawcze prowadzi w kierunku zrozumienia uwarunkowań współczesnej globalizacji, zarówno tych pozytywnych, jak i negatywnych. Te ostatnie stanowią z jednej strony pochodną negatywnych efektów zewnętrznych dotychczasowych procesów globalizacyjnych, z drugiej zaś

strony wynikają z istoty samej globalizacji, która, inkorporując różne odmienności kulturowe, przynosi z sobą dość jednolity paradygmat racjonalności. W efekcie dochodzi do ograniczenia potencjału kulturowego zawartego w kulturowej różnorodności.

Obserwacja procesu współczesnej globalizacji prowadzi do hipotezy, iż wzrost gospodarczy staje się powoli fenomenem, a więc dostępnym przedmiotem poznania, w odróżnieniu od niepoznawalnej „rzeczy samej w sobie”. Przemawiają za tym liczne, udane próby formalizowania tego zjawiska oparte na ilościowych metodach analitycznych.

2. O istocie współczesnej globalizacji

Analiza fenomenu wzrostu gospodarczego wymaga precyzyjnej charakterystyki kontekstu, jaki stanowi proces globalizacji. Zjawisko globalizacji nie jest czymś absolutnie nowym we współczesnym świecie. Jego obecna odmienność tkwi raczej w sile przebiegu tego procesu. Rozważając *istotę globalizacji*, przyjmijmy kilka roboczych definicji:

1. Globalizacja jest skryształowaną i ciągle transformującą się, jakościowo nową strukturą społeczno-ekonomiczną dominującą we współczesnym świecie, wynikającą z kompleksu podobnych procesów zachodzących jednocześnie w skali całego globu. Globalizacja oznacza wielość powiązań i oddziaływań pomiędzy poszczególnymi państwami i ich społeczeństwami w wymiarze horyzontalnym oraz wertykalnym, co ma prowadzić do powstania homogenicznego (jednorodnego) systemu światowego. W tym ujęciu globalizacja stanowi intensywną kontynuację wcześniejszych *procesów internacjonalizacji*, które oznaczały rozwijanie się stosunków ekonomicznych między niezależnymi gospodarkami narodowymi. W efekcie wskutek globalizacji wszystkie gospodarki narodowe stają się mniej lub bardziej współzależne¹.

2. Globalizacja to złożony proces będący wynikiem szybko rosnącego przepływu dóbr, środków finansowych, zasobów ludzkich, praw własności oraz idei ponad granicami krajów².

3. Globalizacja to rosnące powiązania krajów w handlu światowym, bezpośrednich inwestycjach zagranicznych oraz na rynkach kapitałowych. Proces globalizacji uległ przyspieszeniu wskutek postępu technicznego w transporcie i komunikacji oraz w wyniku szybkiej deregulacji i liberalizacji handlu oraz przepływów kapitałowych na szczeblu krajowym oraz międzynarodowym³.

¹ S. Flejterski, P. Wahl, *Ekonomia globalna – synteza*, Difin, Warszawa 2003, s. 17-22.

² M. Clough, *Shaping American Foreign Relations: The critical role of the Southeast*, Stanley Foundation, New American Dialogue, Muscatine (Iowa) 1996.

³ *Globalization and liberalization: Effects on international economic relations on poverty*, UNCTAD/ECDC/PA/4/Rev. 1/Geneva 1996.

4. Globalizacja to proces tworzenia się *globalnego systemu kultury* wskutek oddziaływania różnych, nowych zjawisk społeczno-kulturowych w postaci: światowego systemu informacyjnego (Internet, GPS etc.), globalnych wzorów konsumpcji i konsumeryzmu, kosmopolitycznych stylów życia, rozwoju globalnego systemu wojskowego, globalnego kryzysu w sferze ochrony środowiska naturalnego, wzrostu zagrożeń zdrowotnych o zasięgu światowym (AIDS, wirus grypy itp.) oraz przepływu idei między religiami świata. Globalizacja wiąże się z nowym rodzajem świadomości, która każe widzieć świat jako jedność. W rezultacie globalizacja kultury stanowi m.in. efekt globalizacji gospodarczej⁴.

Przedstawione definicje globalizacji ukazują różne konteksty tego procesu. Globalizacja przebiega w różnych obszarach oraz charakteryzuje się pewnymi etapami. Punktem wyjścia jest liberalizacja wymiany handlowej. W dalszej kolejności następuje uwolnienie rynku czynników produkcji oraz stworzenie jednolitego obszaru walutowego przy jednoczesnym ograniczeniu suwerenności politycznej poszczególnych państw, jeśli proces globalizacji dokonuje się w obrębie pewnej wspólnoty politycznej (np. UE). Intensywność przebiegu tych procesów zależy od tempa spadku kosztów informacyjnych oraz kosztów transportu, które stanowią o *kompresji czasu i przestrzeni*. W efekcie dynamika globalizacji wzrasta wskutek przełomów technologicznych w informatyce oraz w transporcie.

Analiza globalizacji prowadzi do pytania o jej związki z *teorią modernizacji*. Ta ostatnia stanowi podejście alternatywne względem Marksowskiej teorii rozwoju społecznego opartej na walce społecznych klas, wynikającej z rozwoju sił wytwórczych oraz niedostosowania stosunków produkcji. Teoria modernizacji ukształtowała się w latach sześćdziesiątych XX w. w USA, opierając się na procesie tzw. *różnicowania strukturalnego*. Proces ten uruchamia się w danym społeczeństwie wskutek zmian technologii lub systemu wartości. W rezultacie powstają nowe instytucje, proste zaś struktury tradycyjnych społeczeństw przekształcają się w złożone struktury społeczeństw nowoczesnych. Zmiany te mają ewolucyjny i w zasadzie pokojowy charakter, w przeciwieństwie do rewolucyjnych konfliktów wpisanych w Marksowską teorię rozwoju. Różnicowanie strukturalne wynika z potrzeby dostosowania się społeczeństwa do środowiska społecznego i fizycznego. W takim kontekście można przyjąć, iż globalizacja prowadzi do modernizacji, inicjując procesy strukturalnego różnicowania. Odrębną kwestią jest problem kierunku takich zmian oraz modelowej, docelowej struktury społecznej wynikającej z globalizacji. Jaki kształt i charakter mają mieć instytucje oraz przyjmowane systemy wartości. Co ma być punktem odniesienia dla ich formowania⁵?

⁴ *Słownik socjologii i nauk społecznych*, red. G. Marshall, M. Tobin, Oxford University Press, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 103-104.

⁵ Odpowiedź na te refleksyjne pytania wykracza poza ramy artykułu.

Wzrost gospodarczy – ujęcie klasyczne versus współczesne podejście. W ujęciu klasycznym o wzroście gospodarczym danego kraju decydowała tzw. *siła produkcyjna pracy*, wynikająca z talentu, umiejętności, wiedzy i sprawności jednostek w wykonywaniu swej pracy⁶. W celu zwiększenia siły produkcyjnej pracy, a przez to wzrostu gospodarczego A. Smith zwrócił uwagę na możliwości tkwiące w *podziale pracy*. Podział pracy wynika z natury ludzkiej skłaniającej człowieka ku bogaceniu się drogą wymiany. Wskutek podziału pracy każdy człowiek może doskonalić się w tym, do czego ma naturalne predyspozycje oraz ku czemu skłaniają go osobiste zainteresowania. W ten sposób wytwarza dobra najlepiej zarówno w ujęciu jakościowym, jak i ilościowym, w wyniku wzrostu *wydajności pracy*. Dzięki wymianie dokonuje się optymalna alokacja tych dóbr w skali społecznej. Należy podkreślić, iż stopień podziału pracy jest ściśle ograniczony zakresem wymiany, a więc rozmiarem rynku. Wzrost rozmiarów rynku może generować korzyści skali: wewnętrzne i zewnętrzne polegające na redukcji jednostkowych kosztów wytwarzania⁷.

Rozmiar rynku jest funkcją wielkości istniejącego *kapitału oraz instytucjonalnych ograniczeń narzuconych przez państwo* w zakresie ogólnych warunków wymiany. Ograniczenia te z jednej strony mogą chronić i wzmacniać rodzimy rynek, z drugiej zaś, poprzez ograniczenie konkurencji, osłabiać procesy: wzrostu produktywności czynników produkcji oraz wzrostu gospodarczego. Stopa akumulacji kapitału, a przez to stopa inwestycji w ujęciu klasycznym zależy od *stopy oszczędności*. Zależy ona nie tylko od absolutnego poziomu zysków, ale też od rozbieżności między faktyczną stopą zysku (r) w czasie t a pewnym jej minimalnym, akceptowanym poziomem r^* , **rekompensującym ryzyko podejmowania wszelkiej działalności produkcyjnej**. Zatem różnica ($r - r^*$), stanowi premię za ponadprzeciętne ryzyko związane z inwestowaniem w jakiejś, zazwyczaj innowacyjnej, branży. Jeśli przyjmiemy jako Y poziom PKB, to możemy symbolicznie wyrazić dynamikę akumulacji kapitału (dK/dt) jako:

$$\frac{dK}{dt} = f(r - r^*, Y). \quad (2.1)$$

W ujęciu A. Smitha proces akumulacji kapitału w ujęciu długookresowym wykazuje tendencję malejącą, prowadząc tym samym – *ceteris paribus* – do obniżenia tempa wzrostu gospodarczego. A. Smith wiąże to przede wszystkim z faktem, że wzrost ilości kapitału wywołuje konkurencję między kapitalistami, co prowadzi do spadku stopy zysku r . Dodatkowo wzrost ilości kapitału prowadzi do konkurencji

⁶ Współczesna teorii wzrostu gospodarczego włącza te elementy w zakres obszernej kategorii, jaką stanowi kapitał ludzki.

⁷ Pisząc o korzyściach wynikających z podziału pracy, nie sposób pominąć także negatywnych aspektów nadmiernego podziału pracy związanych z procesami alienacji społecznej jednostek, znużenia wynikającego z monotonii pracy etc. Te negatywne zjawiska odnoszą się szczególnie do pracy jednostek o niskim poziomie kwalifikacji w zakresie wykonywanej pracy.

w zakresie dostępu do relatywnie coraz rzadszej siły roboczej, co w rezultacie podnosi płace jednostkowe oraz obniża zyski. Spadkom stopy zysku r mogłaby przeciwdziałać długookresowa tendencja do spadku stopy procentowej r^* , wynikająca z nasycenia rynku kapitałem. Jednak wraz z tym spadkiem będzie wzrastać podaż kapitału pożyczkowego, gdyż w ten sposób jego właściciele będą chcieli zapewnić sobie odpowiednio wysoki, łączny poziom dochodu. Tym samym osłabnie motywacja rentierów do oparcia egzystencji wyłącznie na rynku kapitału pożyczkowego. Zostaną – *ceteris paribus* – skłonieni do podjęcia działalności produkcyjnej. W rezultacie nastąpi wzrost kapitału produkcyjnego, pociągający spadek stopy zysku r . Wynikiem tego procesu będzie *stan stagnacji sekularnej* w danej gospodarce (stan stacjonarny), charakteryzujący się osiągnięciem poziomu bogactwa (PKB) adekwatnego do wyposażenia danego kraju w zasoby czynników produkcji. W tym stanie faktyczna stopa zysku r spada do poziomu stopy r^* i w rezultacie zamiera akumulacja netto kapitału. Dodatkowo stabilizuje się liczba ludności, gotowej pracować za wynagrodzenie na poziomie tzw. *minimum egzystencji*⁸. Należy zaznaczyć, iż możliwa jest sytuacja przedwczesnego osiągnięcia stanu stacjonarnego w danej gospodarce np. wskutek niechęci rentierów do podejmowania działań inwestycyjnych. W efekcie zabezpieczą oni instytucjonalnie (odpowiednie regulacje prawne) rynek kapitału pożyczkowego, chroniąc się wysokimi stopami procentowymi r^* . Tym samym w danej gospodarce zostaną zaprzepaszczone możliwości czerpania renty ekonomicznej z mniej rentownych obszarów. Problem sztucznie zawyżonej stopy procentowej w Chinach trafnie opisał A. Smith⁹.

Kontynuacja klasycznego podejścia w problematyce dotyczącej wzrostu gospodarczego znalazła swoje miejsce we współczesnej teorii neoklasycznej w ubiegłym stuleciu. Teoria ta stanowi próbę odpowiedzi na pytanie o czynniki długookresowe kształtujące zarówno poziom, jak i wzrost wartości dodanej w gospodarce. W tym celu stosuje się matematyczną formułę funkcji produkcji. Reprezentatywne ujęcie tak sformułowanego problemu przedstawia model wzrostu gospodarczego R. Solowa¹⁰. Według niego wzrost produkcji w gospodarce można przypisać trzem czynnikom: *wzrostowi zatrudnienia (L)*, *wzrostowi kapitału (K)* oraz *postępowi technicznemu, tzw. wiedzy (A)*. Kluczem w analizie modelu jest ustalenie udziału

⁸ Pojęcie płacy na poziomie minimum egzystencji (tzw. *placa naturalna*) jest względne. Zależy m.in. od działania tzw. czynników socjokulturowych (modele konsumpcji, style życia etc.) oraz instytucjonalnych (np. poziom zabezpieczenia edukacyjnego, zdrowotnego, socjalnego, emerytalnego w danym kraju). Należy podkreślić, iż A. Smith traktował płacę naturalną, mając głównie na uwadze fizjologicznie zdeterminowany minimalny poziom egzystencji, podczas gdy np. D. Ricardo kładł nacisk na uwarunkowania społeczno-instytucjonalne kształtujące poziom tej płacy.

⁹ A. Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, t. 1, s. 111-112.

¹⁰ R.M. Solow, *A contribution to the theory of economic growth*, "Quarterly Journal of Economics" 1956 no 70, s. 65-94; R.M. Solow, *Technical change and the aggregate production function*, "Review of Economics and Statistics" 1957 no 39, s. 312-320.

poszczególnych czynników we wzroście. Przyjmijmy, iż funkcja produkcji ma ogólną postać:

$$Y(t) = F(K(t), A(t), L(t)). \quad (2.2)$$

Założmy, że funkcja ta odznacza się następującymi cechami:

- Wielkość produktu osiąganego z danych ilości kapitału i siły roboczej wzrasta w czasie jedynie wówczas, gdy wzrasta zasób wiedzy A , stanowiący o postępie technicznym.
- Zmienne A i L wchodzi do funkcji produkcji w sposób multiplikatywny, co oznacza, iż iloczyn AL stanowi tzw. *pracę efektywną*, postęp techniczny (A) zaś określany jest mianem postępu pracoefektywnościowego, inaczej nazywanego w literaturze neutralnym w rozumieniu Harroda¹¹. W efekcie wskaźnik kapitałochłonności produkcji $k = K/Y$ w długim okresie pozostaje stały.
- Przyjmuje się założenie *stałych efektów skali*¹² w odniesieniu do funkcji produkcji. Założenie to w praktyce oznacza połączenie dwóch innych założeń. Z pierwszego z nich wynika, iż gospodarka z uwagi na swoją wielkość wyczerpała korzyści specjalizacji (tzw. korzyści skali). Z kolei drugie z założeń cząstkowych oznacza pominięcie innych czynników produkcji (np. ziemi, zasobów naturalnych), których model Solowa nie uwzględnia¹³.

W efekcie przyjętych założeń funkcja produkcji (2.2), przy wprowadzeniu dowolnej nieujemnej stałej $c \geq 0$, uzyskuje następującą postać:

$$F(cK, cAL) = cF(K, AL). \quad (2.3)$$

Niech $c = 1/AL$, otrzymamy wówczas wygodną w dalszej analizie *intensywną postać funkcji produkcji*:

¹¹ Z kolei, jeśli wiedza występuje w modelu w postaci $Y = F(AK, L)$, oznacza to, iż postęp techniczny zasila kapitał, będąc tym samym neutralnym w rozumieniu Solowa. Natomiast jeśli wiedza występuje w modelu w następującej postaci: $Y = AF(K, L)$, to postęp techniczny jest neutralny w rozumieniu Hicksa. Szerzej na ten temat zob. D. Romer D., *Makroekonomia dla zaawansowanych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 26; B. Fiedor, *Neoklasyczna teoria postępu technicznego – próba systematyzacji i krytycznej analizy*, C.K. Beck, Wrocław 1986, s. 74-81.

¹² Zwiększanie nakładów czynników produkcji prowadzi do wzrostu produktu, ale skala tego wzrostu – przy danym przyroście nakładów czynników produkcji – może być różna. W ekonomii wyróżnia się trzy przypadki: 1) *stałe efekty skali*, gdy rozmiary produkcji zwiększają się w tym samym tempie, co nakłady czynników produkcji; 2) *rosnące efekty skali*, gdy rozmiary produkcji rosną szybciej niż nakłady czynników produkcji; 3) *malejące efekty skali*, gdy wielkość produkcji rośnie wolniej niż nakłady czynników produkcji.

¹³ Jest to krytyczny aspekt modelu Solowa. Od kilku dziesięcioleci problem zasobów naturalnych w postaci np. barier surowcowych czy zanieczyszczeń przyspieszających amortyzację kapitału w modelach wzrostu nabiera ponownie istotnego znaczenia. Stąd też powstały modele uwzględniające tę problematykę. Więcej na ten temat zob. B. Fiedor, S. Czaja, A. Graczyk, Z. Jakubczyk, *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, Warszawa 2002; Z. Dokurno, *Teoria endogenicznego wzrostu gospodarczego – próba systematyzacji i krytycznej analizy*, Wydawnictwo UE, Wrocław 2008.

$$F\left(\frac{K}{AL}, 1\right) = \frac{1}{AL} F(K, AL), \quad (2.4)$$

gdzie: K/AL – wielkość kapitału na jednostkę efektywnej siły roboczej; $F(K, AL)/AL$ to inaczej Y/AL , a więc produkt na jednostkę efektywnej siły roboczej.

Przyjmując dodatkowo następujące oznaczenia: $k = K/AL$, $y = Y/AL$ oraz $f(k) = F(k, 1)$ otrzymujemy formułę intensywniej funkcji produkcji w postaci:

$$y = f(k). \quad (2.5)$$

Wynika z niej, iż produkt w przeliczeniu na jednostkę efektywnej pracy stanowi funkcję kapitału na jednostkę efektywnej pracy, co oznacza **niezbędność inwestowania kapitałowego**, determinującego stopień nasycenia gospodarki kapitałem, a przez to tempo jej wzrostu.

Funkcja produkcji w swojej intensywniej postaci spełnia dodatkowe, następujące założenia: $f(0) = 0$, $f'(k) > 0$, $f''(k) < 0$, gdzie wyrażenie $f'(k)$ oznacza krańcowy produkt kapitału, który jest dodatni, natomiast zmniejsza się w miarę nasycenia danej gospodarki kapitałem. Są to w istocie założenia typowo neoklasyczne, wskazujące, iż: produkt marginalny jednostki pracy efektywnej jest dodatni (racjonalność gospodarowania) oraz że gospodarka podlega prawu malejących przychodów.

Oprócz założeń dotyczących funkcji produkcji istotne są następujące założenia, dotyczące nakładów czynników produkcji: siła robocza oraz wiedza rosną w czasie według stałych stóp zgodnie z formułami: $L'(t) = nL(t)$ oraz $A'(t) = gA(t)$, co oznacza, iż same zasoby siły roboczej i wiedzy są funkcjami wykładniczymi odpowiednio $L(t) = e^{nt}$ oraz $A(t) = e^{gt}$.

Ponadto funkcja produkcji spełnia tzw. warunki Inady¹⁴, zgodnie z którymi $\lim_{k \rightarrow 0} f'(k) = \infty$ oraz $\lim_{k \rightarrow \infty} f'(k) = 0$, co w praktyce oznacza, iż produkt krańcowy kapitału jest bardzo duży, gdy zasób kapitału w gospodarce jest mały oraz staje się bardzo mały w warunkach dużego nasycenia gospodarki kapitałem.

Teoria neoklasyczna za modelowy przykład funkcji produkcji, spełniający przedstawione założenia przyjmuje funkcję Cobba-Douglasa, w następującej postaci:

$$F(K, AL) = K^\alpha (AL)^{1-\alpha} \quad 0 < \alpha < 1. \quad (2.6)$$

Postać intensywniej funkcji produkcji otrzymujemy, dzieląc nakłady przez AL , co w efekcie daje:

$$f(k) = F\left(\frac{K}{AL}, 1\right) = \left(\frac{K}{AL}\right)^\alpha = k^\alpha. \quad (2.7)$$

¹⁴ K. Inada, *Some structural characteristics of Turnpike theorems*, „Review of Economic Studies” 1964 (January) vol. 31, s. 43-58.

Z otrzymanej równości wynika, że $f'(k) = \alpha k^{\alpha-1}$. Zatem pierwsza pochodna funkcji produkcji jest nieujemna oraz dąży do nieskończoności, gdy k dąży do zera, jak również dąży do zera, gdy k dąży do nieskończoności. Również druga pochodna: $f''(k) = -(1-\alpha)\alpha k^{\alpha-2}$ spełnia wymagane wcześniej założenie dotyczące ujemnej wartości tej funkcji.

Wytwarzany w gospodarce produkt dzieli się na konsumpcję i inwestycje. Inwestycje (zależne od skłonności do oszczędności s) finansują kapitał, z uwzględnieniem stopy deprecjacji δ . W efekcie przyrost kapitału w takiej gospodarce określa następująca formuła:

$$K'(t) = sY(t) - \delta K(t). \quad (2.8)$$

Zważywszy, iż $(Y/AL) = f(k)$ otrzymujemy najważniejsze równanie modelu Solowa w postaci:

$$k'(t) = sf(k(t)) - (\delta + n + g)k(t). \quad (2.9)$$

Uzyskana zależność implikuje szereg istotnych, praktycznych wniosków:

- **Stopa zmian zasobu kapitału w przeliczeniu na jednostkę efektywnej pracy** stanowi różnicę dwóch istotnych wielkości: faktycznych inwestycji (wynikających z oszczędności) w przeliczeniu na jednostkę efektywnej pracy ($s * f(k(t))$) oraz inwestycji restytucyjnych, utrzymujących zasób kapitału w przeliczeniu na jednostkę efektywnej pracy na dotychczasowym poziomie.
- Zachowanie korzystnej, wzrostowej tendencji zmiennej k wymaga zachowania niskiego współczynnika deprecjacji kapitałowej δ oraz wzrostu zasobu kapitału na poziomie nie mniejszym, niż wynosi stopa wzrostu pozostałych czynników produkcji opisana wyrażeniem $n + g$. Tym samym model wskazuje na niski nominalny poziom inwestycji restytucyjnych jako korzystną cechę danej gospodarki.

Kontynuacja współczesnego podejścia do problematyki wzrostu gospodarczego znalazła swoje odzwierciedlenie w **teorii endogenicznego wzrostu gospodarczego (TEWG)**. Podjęto w niej próbę teoretycznego ujęcia i wyznaczenia nowych czynników wzrostu i skutecznej konwergencji gospodarczej. Za pionierów tego podejścia w teorii ekonomii uznaje się **R. Lucasa** oraz **P. Romera**. To właśnie ci ekonomiści w swoich artykułach dotyczących teorii wzrostu¹⁵ odważnie skrytykowali dwa podstawowe założenia neoklasycznej teorii wzrostu w postaci: **egzogenicznego charakteru postępu technicznego oraz jednakowego dostępu wszystkich krajów świata do nowych technologii**.

¹⁵ R. Lucas, *On the mechanics of economic development*, "Journal of Monetary Economics" 1988 (July) s. 3-42; P. Romer, *Increasing returns and long - run growth*, "Journal of Political Economy" 1986 (October), s. 1002-1037; P. Romer, *Endogenous technological change*, "Journal of Political Economy" 1990 no 98, s. 71-102.

Z neoklasycznej teorii wzrostu wynika, iż sama akumulacja kapitału nie jest w stanie wyczerpująco uzasadnić ani długookresowego wzrostu, ani jego nierównomiernego rozproszenia w skali światowej. W modelach neoklasycznych obok zmiennej w postaci kapitału występuje „tajemnicza” zmienna A określająca wydajność pracy, „poziom techniczny” gospodarki czy też ogólną efektywność czynników produkcji. Refleksja nad tą zmienną, przyjmującą postać **wiedzy**, stała się podstawową inspiracją twórców oraz badaczy problematyki TEWG. Podstawą intelektualnego przełomu w tej dziedzinie była endogenizacja zmiennej A , która rozwinęła nurt badawczy TEWG w kilku podstawowych kierunkach¹⁶:

- W stronę **modeli z endogeniczną akumulacją wiedzy naukowo-technicznej, wynikającą z działalności badawczo-rozwojowej (tzw. modele $b + r$)**. Modelowanie opiera się na akumulacji wiedzy *explicite* jako czynnika napędowego wzrostu gospodarczego. Kierunek ten interpretuje neoklasyczną **wydajność pracy *explicite* jako wiedzę**, a w ramach modeli badawczych ewolucja wiedzy jest formalnie modelowana. Dodatkowo analizują one różne poglądy na temat sposobów wytwarzania wiedzy oraz czynników określających alokację zasobów na cele wytwarzania wiedzy.
- W kierunku **modelowania opartego na endogenicznej akumulacji kapitału ludzkiego**. Modele te dokonują zasadniczego rozróżnienia pojęciowego pomiędzy abstrakcyjną wiedzą a kapitałem ludzkim. Kapitał ludzki obejmuje zdolności, umiejętności oraz wiedzę poszczególnych pracowników. Można go traktować jako dobro ekonomiczne, przypisując mu cechy konkurencyjności i wyłączalności. Tym samym zaangażowanie danego pracownika do konkretnej czynności, np. chirurga do zabiegu, wyklucza jego równoległą pracę gdzie indziej. Zupełnie odmiennie niż w ramach abstrakcyjnej wiedzy A , której uprzedmiotowieniem może być konkretny wynalazek reprodukowany w tysiącach egzemplarzy (np. program komputerowy do obsługi USG, który może być wykorzystywany jednocześnie w kilku tysiącach miejsc na świecie).
- W stronę **modeli z endogeniczną akumulacją oszczędności**. W tej klasie modeli endogenizacja zmiennej A ma charakter pośredni i dokonuje się poprzez oddziaływanie na czynniki implikujące jej poziom. Należą do nich poziom kapitału fizycznego, stopa oszczędności, wielkość wydatków rządowych etc.¹⁷

¹⁶ Z. Dokurno, op. cit., s. 119-120.

¹⁷ D. Romer, *Makroekonomia...*. Niestety objętość artykułu nie pozwala na wyczerpującą charakterystykę modeli należących do poszczególnych nurtów modelowania TEWG. Czytelnika bliżej zainteresowanego tą problematyką odsyła się do syntetycznych lub źródłowych opracowań: P. Aghion, P. Howitt, *Endogenous Growth Theory*, MIT Press, Cambridge 1998; R.J. Barro, M.X. Sala-i-X, *Economic Growth*, The MIT Press Cambridge (Massachusetts), London (England) 1999; Z. Dokurno, *Teoria endogenicznego wzrostu gospodarczego – próba systematyzacji i krytycznej analizy*, Wydawnictwo UE, Wrocław 2008; R.E. Lucas, *On the mechanics of economic development*, „Journal of Monetary Economics” 1988 (July), s. 3-42;

Charakterystyka wzrostu gospodarczego z perspektywy współczesnych, wybranych teorii ekonomicznych dotyczących globalizacji. Problem nierówności rozwoju we współczesnej gospodarce światowej próbuje się rozwiązywać poprzez nacisk na *procesy globalizacyjne*. Czy jest to skuteczna metoda? Jakie niesie ze sobą korzyści i zagrożenia? Jakie mogą być długofalowe skutki globalizacji? Globalizacja gospodarcza nie ma odrębnej, własnej teorii. Stanowi raczej rozwinięcie wcześniejszych teorii produkcji oraz wymiany handlowej, a także zarządzania międzynarodowego obejmujących:

1) *Teorię kosztów bezwzględnych*¹⁸. Teoria ta uzasadniała prowadzenie wymiany handlowej, jeśli koszty absolutne produkcji danego dobra w kraju X były niższe niż w kraju Y. Tym samym kraj X stawał się eksporterem danego dobra, uzyskując równocześnie wzrost PKB z tytułu eksportu.

2) *Teorię kosztów komparatywnych*¹⁹. Teoria ta uzasadniała prowadzenie wymiany handlowej, jeśli koszty alternatywne produkcji danego dobra w kraju X były niższe niż w kraju Y, nawet jeśli ten ostatni uzyskiwał przewagę w kosztach bezwzględnych. Tym samym międzynarodowy podział pracy opierał się na minimalizacji kosztu alternatywnego produkcji dóbr. W efekcie wszystkie kraje prowadzące wymianę zyskiwały, aczkolwiek w niejednakowym stopniu. Największe korzyści przypadały krajowi dysponującemu największą siłą produkcyjną, gdyż to właśnie od tej siły zależały relacje wymienne.

3) *Teorię obfitości zasobów*²⁰. Zgodnie z tą teorią udział w wymianie międzynarodowej stwarza korzyści względnie obfitszemu czynnikowi produkcji. W rezultacie kraje powinny eksportować dobra, do których produkcji zużywa się więcej czynnika obfitszego w danym kraju, oraz importować te, których produkcja pochłania czynnik produkcji mniej obfity w danym kraju. Wskutek wymiany międzynarodowej dochodzi do wyrównywania się dochodów czynników produkcji, przy założeniu jednakowego poziomu technologicznego gospodarek, oddziaływującego na wydajność czynników produkcji.

4) *Teorie neoczynnikowe*²¹. Teorie te stanowią rozwinięcie teorii obfitości zasobów w odniesieniu do nowych kategorii czynników produkcji, obejmujących: *zasoby naturalne, pracę złożoną (wykwalifikowaną), kapitał ludzki*. W teoriach tych dominuje ta sama zasada: każdy podmiot gospodarczy winien produkować, specjali-

¹⁸ A. Smith, op. cit.

¹⁹ Teorię tę w zasadzie stworzył R. Torrens (1808), aczkolwiek jej autorstwo powszechnie przypisuje się D. Ricardo (1817).

²⁰ E. Heckscher, *The effect of foreign trade on the distribution of income*, „*Ekonomisk Tidskrift*” 1919 no 21, s. 497-512; B. Ohlin, *Interregional and International Trade*, Harvard University Press, Cambridge 1933.

²¹ D.B. Keesing, *Labour skills and international trade. Evaluating many trade flows with single measuring device*, „*Review of Economic and Statistics*” 1965 vol. 45 no 3; P.B. Kenen, *Nature, capital and trade*, „*Journal of Political Economy*” 1965 vol. 73, no 5; J. Vanek, *The Natural Resource Content of United States Foreign Trade 1870-1955*, Harvard University Press, Cambridge 1963.

zować się i eksportować te dobra, do których produkcji zużywa względnie najobfitszego na danym obszarze czynnika produkcji. Z kolei winien importować te dobra, do których produkcji wymagany jest relatywnie mniej obfity czynnik produkcji²². W kontekście teorii neoczynnikowych widać, dlaczego kraje wysoko rozwinięte, próbując chronić wysoki standard środowiska przyrodniczego u siebie, decydują się na import pewnych dóbr opartych na kapitale środowiskowym z krajów, w których kapitał środowiskowy jest obfitszy, albo gdzie nie przywiązuje się jeszcze do niego znaczenia produkcyjnego. W podobny sposób można uzasadnić import taniego kapitału ludzkiego w obrębie krajów UE, migrującego z państw biedniejszych do bogatych.

5) **Teorie neotechnologiczne.** W obrębie tych teorii wyróżnia się: **teorię luki technologicznej, teorię cyklu życia produktu oraz teorię korzyści skali.**

Teoria luki technologicznej²³ opiera się na założeniu mówiącym o zróżnicowaniu rozwoju technologicznego w poszczególnych krajach. W efekcie mamy do czynienia ze zróżnicowanym poziomem absorpcji innowacji. Dlatego kraje o wyższym poziomie technologicznym mogą utrzymywać pozycję eksportera – monopolisty w zakresie dóbr wysoko przetworzonych. Zjawisko to potwierdza dwa główne wnioski związane z globalizacją. Zasadniczo zwiększa ona wartość wytwarzanego PKB w skali globalnej, przyczyniając się jednocześnie do drastycznego rozwarstwienia dochodów, wynikającego z asymetrii w podziale korzyści. Tym samym przyczynia się do utrwalenia marginalnej pozycji krajów rozwijających się, nawet jeśli częściowo podnosi poziom ich PKB. Jednak dynamika tego wzrostu w porównaniu z dynamiką wzrostu w krajach rozwiniętych nie doprowadzi nigdy – *ceteris paribus* – do konwergencji pomiędzy krajami.

Teoria cyklu życia produktu stwierdza, iż handel międzynarodowy wynika z faktu, iż każdy produkt przechodzi przez różne fazy swojego „życia”, które zachodzą w różnym czasie w poszczególnych krajach. W efekcie cena bezwzględna i względna danego produktu są różne. Teoria ta potwierdza wcześniejszy wniosek dotyczący globalizacji, głoszący, iż w interesie krajów – liderów technologicznych, leży stałe utrzymywanie dystansu technologicznego w stosunku do krajów rozwijających się²⁴.

²² S. Flejterski, P. Wahl, op. cit., s. 165.

²³ G.C. Hufbauer, *Synthetic Materials and the Theory of International Trade*, Gerard Duckworth, London 1965; P. Krugman, *A model of innovation, technology transfer and the world distribution of income*, „Journal of Political Economy” 1979 vol. 87 no 2; M.V. Posner, *International trade and technical change*, „Oxford Economic Papers” 1961 vol. 13.

²⁴ Więcej na temat teorii cyklu życia produktu zob.: S. Hirsch, *The Product Cycle Model of international trade. A multi-country cross-section analysis*, „Oxford Bulletin of Economics and Statistics” 1975 vol. 37; J.A. Schumpeter, *The Theory of Economic Development*, Berlin 1912; R. Vernon, *International investment and international trade in the product cycle*, „Quarterly Journal of Economics” 1966 vol. 80; L.T. Wells, *A Product Life Cycle for international trade*, „Journal of Marketing” 1968 vol. 32.

Teoria korzyści skali²⁵ odwołuje się do faktu, zgodnie z którym zwiększenie nakładów o określoną wielkość wywołuje wzrost rezultatów przewyższający wzrost nakładów. W efekcie kraj uczestniczący w wymianie międzynarodowej może znacznie zwiększyć swoją produkcję, specjalizując się w tych obszarach, gdzie ma przewagę komparatywną, i odnieść dodatkową korzyść związaną ze wzrostem skali produkcji. Należy podkreślić, iż w ramach tej teorii kraje większe zajmują uprzywilejowaną pozycję w stosunku do krajów mniejszych czy też rozwijających się. Tym samym teoria ta kładzie cień na globalizację jako proces likwidujący opóźnienie gospodarce.

6) **Teorie popytowo-podażowe.** Teorie te przyjmują założenie, iż proces wymiany międzynarodowej pozwala na lepsze zaspokojenie potrzeb konsumentów oraz inwestorów. W zakresie tej grupy teorii analizuje się: **teorię podobieństwa preferencji**, **teorię zróżnicowanych produktów** i **teorię handlu wewnątrzgałęziowego**²⁶.

Teoria podobieństwa preferencji²⁷ odnosi się do handlu wyrobami przemysłowymi. Opiera się na dwóch tezach, zgodnie z którymi: intensywność wymiany handlowej wzrasta w miarę ujednoczenia struktur popytu krajów uczestniczących w wymianie oraz w miarę wyrównywania się dochodów *per capita* w tych krajach. Teoria ta potwierdza kolejne negatywne konsekwencje globalizacji. Presja na wzrost globalnego PKB prowadzi do standaryzacji produktów oraz ich homogenizacji, zacierając różnice świadczące o ich zróżnicowaniu jakościowym. Tym samym następuje tzw. **macdonaldyzacja**²⁸, wyrażająca się negatywnie ocenianą unifikacją oraz zahamowaniem procesu kreatywności w społeczeństwie. Proces ten ma jednak także swoje drugie oblicze, za którym stoi obrona procesów globalizacyjnych poprzez następujące argumenty: zwiększenie dostępności towarów oraz usług, wzrost asortymentu niektórych towarów, standaryzacja towarów, zdolność do wprowadzania innowacji z uwagi na rozmiar globalnych rynków etc.

Teoria zróżnicowanych produktów²⁹ opiera się na założeniu, iż zróżnicowanie produktów wynika z percepcji rynku, a nie z rzeczywistego stanu. W efekcie identyczne produkty pochodzące z różnych krajów postrzegane są jako różne. Ich zróżnicowanie rośnie wraz ze wzrostem dochodów. Przykładem mogą być dobra AGD tego samego producenta, wykonane w różnych krajach pod tym samym nadzorem technologicznym. W podobny sposób postrzega się produkty motoryzacji oraz sze-

²⁵ D.B. Keesing, op. cit.; S.B. Linder, *An Essay on Trade and Transformation*, John Wiley and Sons, New York 1961.

²⁶ S. Flejterski, P. Wahl, op. cit., s. 170-172.

²⁷ S.B. Linder, op. cit.

²⁸ G. Ritzer, *Macdonaldyzacja społeczeństwa*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA, Warszawa 1999.

²⁹ P.B. Armington, *A theory of demand for products distinguished by place of production*, "IMF Staff Papers" 1969 vol. 16; G.C. Hufbauer, *The impact of national characteristics and technology on the commodity composition of trade in manufactured goods*, [w:] *The Technology Factor in International Trade*, ed. R. Vernon, National Bureau of Economic Research, New York 1970.

reg innych dóbr. Przeciętny nabywca, zakładając np. tradycyjną niemiecką solidność w wykonaniu produktu, zapomina, iż obecnie – wskutek migracji kapitału ludzkiego – produkt produkowany w Niemczech często nie jest produkowany przez Niemców. W efekcie globalizacja, zabijając różnorodność, próbuje stworzyć jej surogat w postaci psychologicznie uwarunkowanego przeświadczenia o zróżnicowaniu produktu. Z kolei kraje rozwinięte wykorzystują tę teorię poprzez produkcję półproduktów lub całych produktów w krajach zacofanych, aby potem jedynie poprzez finalny montaż nadać im markę produktu rzekomo wyprodukowanego w kraju technologicznego lidera. W efekcie podział korzyści z tak przebiegającej globalizacji ma charakter asymetryczny w stosunku do krajów zacofanych, które z tego tytułu zyskują bardzo niewiele.

Teoria handlu wewnątrzgałęziowego³⁰. Teoria ta wskazuje na korzyści, jakie płyną z handlu wewnątrzgałęziowego pomiędzy krajami, umożliwiając tym samym zarówno redukcję kosztów produkcji, jak i (w efekcie) obniżkę cen.

7) **Teorie mieszane**. Teorie te zawierają w sobie elementy mikro- i makroekonomiczne. Jako najbardziej reprezentatywne wymienia się³¹: **teorię lokalizacji zagranicznych inwestycji bezpośrednich** oraz **eklektyczną teorię produkcji międzynarodowej**. Pierwsza z teorii uzasadnia lokalizację zagranicznych inwestycji bezpośrednich (ZIB) występowaniem pewnych istotnych czynników świadczących o przewadze konkurencyjnej danego regionu. Należą do nich³²: koszty transportu oraz łączności, jakość oraz efektywność pracy, poziom oraz charakter interwencjonizmu państwowego, przestrzenna dystrybucja czynników produkcji oraz rynków zbytu, poziom infrastruktury, uwarunkowania społeczno-polityczne, czynniki kulturowe oraz występowanie korzyści skali związane np. z wielkością rynków. Należy jednak podkreślić, iż współcześnie szereg z tych czynników z uwagi na zachodzące procesy globalizacyjne podlega dynamicznym zmianom. Tym samym planowanie przedsięwzięć inwestycyjnych w ramach ZIB z pominięciem zmienności otoczenia skutecznie naraża je na ryzyko niepowodzenia. Trudno zatem – w warunkach globalizacji – dokonać jednoznacznej, pozytywnej oceny ZIB. Z kolei według **eklektycznej teorii produkcji międzynarodowej** decyzja o realizacji ZIB zapada, jeśli w firmie występują trzy rodzaje przewagi: **przewaga własnościowa** (*ownership specific advantage*), **przewaga internalizacyjna** (*internalisation incentive advantage*) oraz **przewaga lokalizacyjna** (*location specific advantage*). Należy podkreślić, iż głównym podmiotem w zakresie ZIB są korporacje transnarodowe (KTN). Warunek zaistnienia przewagi własnościowej wynika z faktu, iż KTN chce dysponować prawami własności w stosunku do zasobów, aby mieć przewagę nad innymi firmami

³⁰ H.G. Grubel, P.J. Lloyd, *Infra-industry Trade. The theory and measurement of international trade in differentiated products*, Macmillan Press, New York 1975.

³¹ S. Flejterski, P. Wahl, op. cit., s. 173.

³² J.H. Dunning, *The determinants of international production*, „Oxford Economic Papers” 1073, vol. 25; A.M. Rugman, *Internalization as a general theory of foreign direct investment. A re-appraisal of the literature*, „Weltwirtschaftliches Archiv” 1980 vol. 116.

działającymi na zagranicznym rynku. Jest to możliwe w warunkach rynku niedoskonałego, kiedy to korzystniejsze jest lokowanie ZIB w eksporcie czy sprzedaży licencji. Tym samym dany KTN lokuje swoje ZIB w kraju zacofanym, zastrzegając sobie prawa własności do czynników produkcji po to, aby kontrolować korzyści wynikające zarówno z wytwarzania, jak i dystrybucji wytwarzanej wartości dodanej. Prawa własności dotyczą zarówno zasobów materialnych czynników produkcji (kapitału, ziemi etc.), jak i czynników niematerialnych w postaci: technologii, metod zarządzania, marketingu, informacji etc. Z kolei warunkiem zaistnienia **przewagi lokalizacyjnej** jest większa dostępność przynajmniej jednego z zasobów na rynku potencjalnej lokalizacji ZIB. Współcześnie nastąpiła zmiana kryteriów atrakcyjności lokalizacyjnej kraju goszczącego. O ile w paradygmacie masowej produkcji o atrakcyjności lokalizacyjnej kraju goszczącego decydowały niskie ceny podstawowych czynników produkcji, w tym zwłaszcza surowców oraz niewykwalifikowanej siły roboczej, o tyle obecnie, kiedy dominuje wzorzec elastycznej produkcji, wzrasta znaczenie wysokich kwalifikacji i zaawansowanych technologii oraz stopień zintegrowania rynku, decydujący o łatwości przepływów towarów i czynników produkcji. Z kolei w przypadku **przewagi internalizacyjnej** o jej wystąpieniu decyduje rentowność ZIB w stosunku do działań rynkowych KTN w danym kraju. Należy podkreślić, iż ogólna przewaga konkurencyjna firmy wynika z **koncepcji łańcucha wartości dodanej**³³. Każda firma to łańcuch działań tworzących wartość dodaną złożony z tzw. działań podstawowych: wytwarzanie produktów i usług, marketing, dystrybucja, serwis etc., oraz działań wspierających: funkcjonowanie infrastruktury firmy, prowadzenie prac badawczo-rozwojowych, zaopatrzenie, zarządzanie zasobami ludzkimi. W razie dekompozycji oraz delokalizacji poszczególnych funkcji do różnych miejsc i krajów istnieje realna szansa na zwiększenie efektywności całego łańcucha. Globalizacja stwarza niewątpliwie taką szansę, dając jednak znacznie większe przywileje z tego tytułu państwom rozwiniętym w stosunku do państw zacofanych.

3. Podsumowanie

Proces globalizacji w warunkach uwolnienia zasobów czynników produkcji ciągle postępuje, pociągając za sobą istotne przekształcenia strukturalne, często nieodwracalne. Pytanie o przyszłość i ostateczny cel tego procesu pozostaje ciągle otwarte. Dialog w tej kwestii opiera się na argumentacji odnoszącej się do zwiększenia bezpieczeństwa ogólnoswiatowego i materialnego dobrobytu. Stanowisko krytyczne zwraca uwagę na zanik kulturowej różnorodności, rosnące rozwarstwienie dochodowe oraz szereg kosztów zewnętrznych, których kumulacja może ostatecznie doprowadzić do naruszenia światowego bezpieczeństwa.

W poszukiwaniu źródeł materialnego dobrobytu zwraca się nadal uwagę na pojęcie siły produkcyjnej ucieleśnionej w zasobach poszczególnych kategorii czynników

³³ M.E. Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York 1990.

produkcji. Dodatkowo podkreśla się znaczenie endogenizacji pewnych czynników, zwłaszcza kapitału ludzkiego oraz działalności badawczo-rozwojowej.

Traktowanie globalizacji jako procesu mogącego przyczynić się do wzrostu dobrobytu prowadzi do pojawienia się szeregu nowych ujęć teoretycznych. Globalizacja gospodarcza nie ma odrębnej, własnej teorii. Stanowi raczej rozwinięcie wcześniejszych teorii produkcji oraz wymiany handlowej, a także zarządzania międzynarodowego, obejmujących m.in. teorię kosztów bezwzględnych, teorię kosztów komparatywnych, teorię obfitości zasobów, teorie neoczynnikowe, teorie neotechnologiczne, teorie popytowo-podażowe oraz teorie mieszane (teoria lokalizacji zagranicznych inwestycji bezpośrednich oraz eklektyczna teoria produkcji międzynarodowej).

Literatura

- Aghion P., Howitt P., *Endogenous Growth Theory*, MIT Press, Cambridge 1998.
- Armington P.B., *A theory of demand for products distinguished by place of production*, "IMF Staff Papers" 1969 vol. 16.
- Barro R.J., Sala-i-Martin X., *Economic Growth*, The MIT Press, Cambridge (Massachusetts)-London (England) 1999.
- Clough M., *Shaping American Foreign Relations: The critical role of the southeast*, Stanley Foundation, New American Dialogue, Muscatine (Iowa) 1996.
- Dokurno Z., *Teoria endogenicznego wzrostu gospodarczego – próba systematyzacji i krytycznej analizy*, Wydawnictwo UE, Wrocław 2008.
- Dunning J.H., *The determinants of international production*, „Oxford Economic Papers” 1973 vol. 25.
- Fiedor B., *Neoklasyczna teoria postępu technicznego – próba systematyzacji i krytycznej analizy*, Wydawnictwo AE, Wrocław 1986.
- Fiedor B., Czaja S., Graczyk A., Jakubczyk Z., *Podstawy ekonomii środowiska i zasobów naturalnych*, C.K. Beck, Warszawa 2002.
- Flejterski S., Wahl P., *Ekonomia globalna – synteza*, Difin, Warszawa 2003.
- Globalization and Liberalization: Effects on International Economic Relations on Poverty*, UNCTAD/ECD/PA/4/Rev. 1/Geneva 1996.
- Grubel H.G., Lloyd P.J., *Infraindustry Trade. The theory and measurement of international trade in differentiated products*, Macmillan Press, New York 1975.
- Heckscher E., *The effect of foreign trade on the distribution of income*, „Ekonomska Tidskrift” 1919 no 21, s. 497-512.
- Hirsch S., *The product cycle model of international trade. A multi-country cross-section analysis*, “Oxford Bulletin of Economics and Statistics” 1975 vol. 37.
- Hufbauer G.C., *Synthetic Materials and the Theory of International Trade*, Gerald Duckworth, London 1965.
- Hufbauer G.C., *The impact of national characteristics and technology on the commodity composition of trade in manufactured goods*, [w:] *The Technology Factor in International Trade*, red. R. Vernon, National Bureau of Economic Research, New York 1970.
- Inada K., *Some structural characteristics of Turnpike theorems*, „Review of Economic Studies” (January) 1964 vol. 31, s. 43-58.
- Keesing D.B., *Labour skills and international trade. Evaluating many trade flows with single measuring device*, “Review of Economic and Statistics” 1985 vol. 45 no 3.

- Kenen P.B., *Nature, capital and trade*, „Journal of Political Economy” 1965 vol. 73 no 5.
- Krugman P., *A model of innovation, technology transfer and the world distribution of income*, „Journal of Political Economy” 1979 vol. 87 no 2.
- Linder S.B., *An Essay on Trade and Transportation*, John Wiley and Sons, New York, 1961.
- Lucas R., *On the mechanics of economic development*, „Journal of Monetary Economics” 1988 (July), s. 3-42.
- Ohlin B., *Interregional and International Trade*, Harvard University Press, Cambridge 1933.
- Porter M.E., *The Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York 1990.
- Posner M.V., *International trade and technical change*, „Oxford Economic Papers” 1961 vol. 13.
- Ritzer G., *Macdonaldyzacja społeczeństwa*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA, Warszawa 1999.
- Romer D., *Makroekonomia dla zaawansowanych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
- Romer P., *Endogenous Technological Change*, „Journal of Political Economy” 1990 no 98, s. 71-102.
- Romer P., *Increasing returns and long-run growth*, „Journal of Political Economy” 1986 (October), s. 1002-1037.
- Rugman A.M., *Internalization as a general theory of foreign direct investment. A re-appraisal of the literature*, „Weltwirtschaftliches Archiv” 1980 vol. 116.
- Schumpeter J.A., *The Theory of Economic Development*, Berlin 1912.
- Słownik socjologii i nauk społecznych*, eds G. Marshall, M. Tabin, Oxford University Press, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Smith A., *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Solow R.M., *A contribution to the theory of economic growth*, „Quarterly Journal of Economics” 1956 vol. 70, s. 65-94.
- Solow R.M., *Technical change and the aggregate production function*, „Review of Economics and Statistics” 1957 vol. 39, s. 312-320.
- Vanek J., *The Natural Resource Content of United States Foreign Trade 1870-1955*, Harvard University Press, Cambridge 1963.
- Vernon R., *International investment and international trade in the product cycle*, „Quarterly Journal of Economics”, 1966 vol. 80.
- Wells L.T., *A Product Life Cycle for international trade*, „Journal of Marketing” 1968 vol. 32.

THE PHENOMENON OF ECONOMIC GROWTH IN THE GLOBALIZATION PROCESS FROM THE PERSPECTIVE OF SELECTED MODERN ECONOMICS THEORIES

Summary: Globalization is an ongoing process. The question on its future is open. On the one hand, globalization can lead to the growth of welfare and world peace, on the other hand, it can lead to the differentiation of welfare, monoculture and external costs. The paper presents different aspects of economic growth in the globalization process. It explains benefits and costs from the perspective of different economic theories, for instance the theory of comparative costs, the neotechnological theory, supply and demand theory, and the theory of resources affluence.